

DEPARTMENT FOR ARCHIVES AND RECORDS MANAGEMENT
OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF BELARUS
NATIONAL HISTORICAL ARCHIVES OF BELARUS

Archivarius

Collection of scholarly papers and articles

Volume 20

Minsk
NHAB
2022

ДЭПАРТАМЕНТ ПА АРХІВАХ І СПРАВАВОДСТВУ
МІНІСТЭРСТВА ЮСТЫЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТАРЫЧНЫ АРХІЎ БЕЛАРУСІ

Архіварыус

Зборнік навуковых паведамленняў і артыкулаў

Выпуск 20

Мінск
НГАБ
2022

УДК [930.22+94(476)«15/19»(082)]
ББК 79.3(Бел)+63.3(4Бел)41
А87

Рэкамендавана да друку Вучоным саветам
Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі

Рэдакцыйная калегія:

А. Л. Воінаў, Г. Я. Галенчанка, В. Ф. Голубеў (галоўны рэдактар),
У. М. Дзянісаў, К. Ю. Ерусалімскі, В. І. Кураш, М. Д. Макараў,
Д. Ч. Матвейчык (адказны рэдактар), *А. Рахуба, А. Я. Рыбакоў,*
А. Л. Самовіч, В. В. Урублеўскі, М. Ф. Шумейка

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук *А. А. Мяцельскі,*
кандыдат гістарычных навук *В. С. Пазднякоў*

У адпаведнасці з загадам старшыні Вышэйшай атэстацыйнай камісіі
Рэспублікі Беларусь ад 1 лютага 2012 года № 21 зборнік навуковых
прац «Архіварыус» уключаны ў Пералік навуковых выданняў
Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных
даследаванняў па гістарычных навуках

ISSN 2225-4412

© Дзяржаўная ўстанова
«Нацыянальны гістарычны
архіў Беларусі», 2022

Рэзюмэ

Антановіч Зінаіда Васільеўна, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Канфесійнае рэгуляванне дзейнасці органаў епархіяльнага кіравання хрысціянскіх цэркваў на беларускіх землях у канцы XVIII – пачатку XX ст.»

У артыкуле разглядаецца рэалізацыя функцый органаў канфесійнага кіравання (Сінода, Рымска-каталіцкай духоўнай калегіі, Грэка-ўніяцкай духоўнай калегіі, Літоўскага сінода, Віленскай рэфарматарскай калегіі, Дзяржаўнай евангелічнай генеральнай кансісторыі) на епархіяльным узроўні беларускіх зямель у канцы XVIII – пачатку XX ст. праз распарадчую дакументацыю. Акрамя замацаваных урадам за органамі канфесійнага кіравання кампетэнцый, да агульных рыс іх рэгулярнай дзейнасці аўтарам аднесена адпаведнасць агульнадзяржаўным патрабаванням па выкарыстанні відавочнай разнастайнасці распарадчай дакументацыі (указаў, распараджэнняў і інш.) і яе афармленні, падыходах да фарміравання ў справы ў непасрэдна падначаленых установах. Пры гэтым маецца кананічна і традыцыйна абумоўленая спецыфіка ў канфесійным кіраванні хрысціянскіх цэркваў у Беларусі, у т. л. апасродкаваны ўплыў Папы Рымскага як кіраўніка каталіцкіх цэркваў, параўнальна паніжаны ўплыў канфесійных органаў у адміністрацыйна-тэрытарыяльным кіраванні евангелічных цэркваў, моўная разнастайнасць у афармленні распарадчых дакументаў, неабходнасць і наяўнасць органа перыядычнага друку для іх публікацыі.

Галубовіч Віталь Уладзіміравіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры гуманітарных навук Гродзенскага дзяржаўнага аграрнага ўніверсітэта.

«Тэхнічны персанал канцэлярыі Вялікага Княства Літоўскага і крыніцы яго ўтрымання ў час праўлення Уладзіслава Вазы (1633–1648 гг.)»

Артыкул прысвечаны найменш даследаванай катэгорыі супрацоўнікаў дзяржаўнай канцэлярыі Вялікага Княства Літоўскага – яе тэхнічнаму персаналу (пісарам і слугам). На падставе наданняў Уладзіслава Вазы, зафіксаваных у кнігах запісаў Метрыкі ВКЛ за 1633–1648 гг., выяўлены імёны 15 канцэлярыстаў, большая частка якіх у дакументах называлася пісарамі. Адзначаецца, што тэхнічны персанал канцэлярыі ВКЛ фарміраваўся з ліку дробнай шляхты, пераважна каталіцкага веравызнання. Некаторыя пісары паходзілі з беларускіх зямель ВКЛ. Матэрыяльныя выгады, на якія маглі прэтэндаваць ніжэйшыя супрацоўнікі канцэлярыі, былі шчыльна звязаны з досведам і якасцю іх працы. Ва ўмовах дэфіцыту наяўных грошай галоўным прадме-

там узнагароды для пісараў была рухомая і нерухомая маёмасць, лёс якой залежаў ад волі манарха.

ГЛІНСКІ ЯЎГЕН СТАНСЛАВАВІЧ, магістр гістарычных навук, намеснік загадчыка аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Пераход баяр на зямлянскую службу ў Слуцкім і Капыльскім княствах у канцы XVI – XVII ст.»

Структура службылага насельніцтва ў Слуцкім і Капыльскім княствах у канцы XVI ст. вонкава заставалася традыцыйнай, асноўныя яе групы складалі зямiane (якія неслі ваенную службу) і пунтныя баяры (адказныя за транспартаванне грузаў і карэспандэнцы). Пры гэтым менавіта з канца XVI ст. пачаўся працэс пераходу часткі баяр на зямлянскія павіннасці. Як правіла, ён адбываўся праз перавод усяго насельніцтва асобных баярскіх паселішчаў на зямлянскія абавязкі. Такое змяненне павіннаснага статусу замацоўвалася дакументамі, выдадзенымі радзівілаўскай адміністрацыяй. Фіксаваліся і адзінкавыя пераходы на зямлянскую службу. У выніку на працягу XVII ст. служылая супольнасць Слуцкага і Капыльскага княстваў становілася больш аднароднай, большасць колішніх пунтных баяр стала выконваць зямлянскія абавязкі.

ЕРАШЭВІЧ АЛЯКСАНДР УЛАДЗІМІРАВІЧ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры эканамічнай гісторыі Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

«Пенсійныя выплаты ў Мінскай губерні ў канцы XVIII ст. – пачатку 1860-х гг.» (наводзе дакументаў Мінскай казённой палаты)

У артыкуле ўпершыню ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі падмаецца праблема фінансавання дэцэнтралізаванай сістэмы пенсійнага забеспячэння ваенных і грамадзянскіх служачых на тэрыторыі Мінскай губерні з канца XVIII ст. да пачатку 1860-х гг. На аснове шматлікіх архіўных матэрыялаў з фонду Мінскай казённой палаты Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі зроблена спроба вызначыць у дынаміцы крыніцы, віды, склад і структуру пенсійных выплат, выявіць іх месца і ролю ў сістэме дзяржаўных выдаткаў.

КАРОЛЬ МАРГАРЫТА МІХАЙЛАЎНА, кандыдат гістарычных навук, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Праблематыка міжканфесійных канверсій на тэрыторыі Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. у сучаснай беларускай гістарыяграфіі»

У сучаснай беларускай гістарыяграфіі цікавасць да праблемы пераводу ў праваслаўе прадстаўнікоў іншых канфесій і рэакцыі на яго з боку насельніцтва істотна павялічылася. У сваіх працах даследчыкі засяроджваюцца на заканадаўчых асновах і фактычнай рэалізацыі працэдуры пераводу ў пра-

васлаўе ў другой палове XIX ст., спыняюцца на канкрэтных рэгіёнах, дзе пытанне міжканфесійных узаемаадносін стаяла асабліва востра, адзначаюць уплыў указа «Аб умацаванні асноў верацярпімасці» ад 17 красавіка 1905 г. на змяненне рэлігійнай сітуацыі ў беларускіх губернях, акрэсліваюць яго наступствы.

Крыцук Раман Іванавіч, магістр гістарычных навук, захавальнік калекцыі польскіх манет Кабінета манет і медалёў Нацыянальнага музея ў Варшаве.

«Архіўныя матэрыялы Нацыянальнага музея ў Варшаве і іх патэнцыялы для правядзення даследаванняў па гісторыі нумізматыкі Беларусі»

Разглядаюцца і аналізуецца архіўныя нумізматычныя матэрыялы 1930-х гг. нумізматычных кабінетаў Дзяржаўных калекцый мастацтва і Нацыянальнага музея ў Варшаве. Гэта фрагменты перапіскі дзяржаўных арганізацый, інвентарныя запісы і чарнавыя вопісы скарбаў, выяўленых на тэрыторыі сучасных Беларусі, Літвы і Украіны. Дзякуючы выяўленым матэрыялам можна прасачыць працу польскіх арганізацый па ахове нумізматычнай спадчыны, аднавіць і ўвесці ў навуковы ўжытак неапублікаваныя скарбы даваеннага перыяду. Асабліва каштоўныя чарнавыя вопісы скарбаў, якія дазваляюць не проста аднавіць факт знаходкі скарбу, а цалкам рэканструяваць яго склад, як, напрыклад, скарбаў з вёсак Вялікая Слабада і Хмелева.

Лаўрык Юрый Мікалаевіч, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь.

«Кірылічныя манускрыпты XV – першай паловы XVI ст. у калекцыі «Рукапісныя кнігі» Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь»

У артыкуле даецца кадывалагічнае апісанне рукапісных кніг XV – першай паловы XVI ст. са збораў Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь. Аўтарам зроблена спроба высветліць час і месца стварэння гэтых манускрыптаў, а таксама ўдакладніць акалічнасці бытавання.

Лукашэвіч Андрэй Міхайлавіч, доктар гістарычных навук, прафесар кафедры гісторыі Беларусі новага і найноўшага часу Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Ваенна-адміністрацыйная дзейнасць віцэбскага грамадзянскага губернатара Карла Лешэрна ў ліпені 1812 – лютым 1813 г. (паводле матэрыялаў Расійскага дзяржаўнага ваенна-гістарычнага архіва)»

У артыкуле аналізуецца ваенна-адміністрацыйная дзейнасць віцэбскага грамадзянскага губернатара К. Лешэрна фон Герцфельда (1761–1818) падчас вайны 1812 г. Раскрываюцца абавязкі, ускладзеныя на яго ва ўмовах ваеннага часу (збор разведвальных звестак, арганізацыя правіянцкага забеспячэння войскаў, правядзенне рэкруцкіх набораў, падтрыманне парадку на падкантрольных тэрыторыях). Адзначаецца, што ў экстрэмальных умовах К. Лешэрн дзейнічаў хутка і ініцыятыўна. Гэта дазволіла захаваць кіруе-

масць падчас вайны ў шэрагу паветаў губерні, падкантрольных 1-му Асобнаму корпусу графа Пятра Вітгенштэйна.

ЛЮБАЯ АЛЁНА АЛЯКСАНДРАЎНА, кандыдат гістарычных навук, вядучы архівіст аддзела інфармацыйна-пошукавых сістэм Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Духавенства мячэцей Мінскай губерні ў канцы XVIII – пачатку XX ст.: спроба рэканструкцыі персанальнага складу»

У артыкуле прадстаўлены звесткі пра персанальны склад мусульманскага духавенства, якое служыла ў мячэцях, што знаходзіліся на тэрыторыі Мінскай губерні ў перыяд уваходжання Беларусі ў склад Расійскай імперыі, а таксама ў гэтых жа прыходах у апошнія дзесяцігоддзі існавання Рэчы Паспалітай. Асноўнай крыніцай даследавання, ва ўмовах адсутнасці мусульманскіх метрычных кніг, з’яўляюцца метрычныя выпіскі, якія прадстаўляліся ў Мінскі дваранскі дэпутаткі сход для пацвярджэння сваяцкіх сувязей. У іх практычна заўсёды ўказваліся імёны імамаў, якія зацвярджалі той ці іншы дакумент і здзяйснялі абрад нарачэння імя. Таксама важнай інфармацыйнай крыніцай з’яўляюцца звесткі, што збіраліся Мінскім губерскім статыстычным камітэтам у другой палове XIX ст. і спарадычна друкаваліся ў «Памятных кніжках Мінскай губерні». Сабраныя звесткі прадстаўлены ў выглядзе табліцы, якая структуравана паводле намінальна-храналагічнага прынцыпу.

МАКАРАЎ МАКСІМ ДЗМІТРЫЕВІЧ, кандыдат гістарычных навук, намеснік дырэктара Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Рынкавая плошча Віцебска ў другой палове XVI – пачатку XVIII ст.»

У артыкуле на падставе шырокага кола пісьмовых крыніц разгледжана планіроўка і забудова Рынкавай плошчы на Узгорскім пасадзе Віцебска ў перыяд да сярэдзіны XVIII ст. Прасочана развіццё сістэмы вуліц (Вялікая, Багародзіцкая, Падзвінская) і завулкаў, на скрыжаванні якіх функцыянаваў рынак. Збудова Рынкавай плошчы другой паловы XVI – пачатку XVIII ст. разгледжана ў наступным парадку: комплекс гасцінага двара і ратушы; усходні бок вуліцы Вялікай і рады рынкавых крамаў; заходняя частка плошчы. Вызначана, што першым мураваным будынкам на віцебскім рынку быў дом бурмістра Сцяпана Пятровіча, узведзены ў канцы 1640-х гг. Прапанавана лакалізацыя амаль забытых у наш час цэркваў Спаса-Праабражэнскай і Святога Мікалая, якія ў вывучаемы перыяд размяшчаліся на Рынкавай плошчы.

ЯГО Ж, Латушкін Андрэй Мікалаевіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Карта Інфлянтаў 1560 г. з фондаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі»

У артыкуле ўпершыню ўведзены ў навуковы ўжытак цікавы помнік вайсковай картаграфіі ВКЛ XVI ст. – схематычная рукапісная карта Інфлянтаў, складзеная на пачатковым этапе Інфлянцкай вайны (1558–1583 гг.), якая

зберагаецца ў фондзе 694 «Радзівілы, князі» Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі. Падрэзны разгледжаны змест і абставіны стварэння дакумента. Вызначана, што карта была створана ў 1560 г. у асяроддзі аднаго з камандуючых войскамі ВКЛ у Інфлянтах – кашталіа полацкага, старосты прапойскага і чачэрскага Юрыя Мікалаевіча Зяновіча. На сённяшні момант разгледжаны дакумент можа лічыцца самым старым захаваным помнікам вайсковай картаграфіі ВКЛ (раней на гэтую ролю прэтэндаваў план аблогі замка Улы войскам ВКЛ 1568 г.) і таму, несумненна, паграбуе далейшага ўважлівага вывучэння.

МАТВЕЙЧЫК ДЗМІТРЫЙ ЧАСЛАВАВІЧ, кандыдат гістарычных навук, загадчык аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Гістарыяграфія паўстання 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі ў Літоўскай ССР (1944–1991 гг.)»

У артыкуле разглядаецца ўнёсак літоўскіх гісторыкаў пасляваеннага перыяду ў распрацоўку праблематыкі паўстання на тэрыторыі Беларусі альбо аспектаў, агульных для беларускай і літоўскай гістарыяграфічных традыцый. Аналізуюцца працы, выдадзеныя ў вышэйзгаданы перыяд, вызначаюцца іх асноўныя дасягненні, характарызуецца ўнёсак асобных даследчыкаў. На падставе параўнання з папярэднім – даваенным – перыядам робіцца выснова пра крыніцазнаўчы пераварот у даследаваннях, калі ў навуковы ўжытак была ўведзена вялікая колькасць раней нявыкарыстаных крыніц, у першую чаргу, архіўных, а таксама пра выхад у цэлым літоўскай гістарыяграфіі паўстання на новы ўзровень развіцця. Вызначаюцца таксама пазанавуковыя, пераважна палітычныя фактары, якія ўплывалі на развіццё гістарычных даследаванняў.

Яго ж, *Рэцэнзія: Umysl miał jasny i serce miłujące: Edward Woyniłłowicz w dokumentach i materiałach / wybór, opracowanie, wstęp i przypisy: R. Jurkowski. – Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2021. – 744 s. – (Źródła do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej / Pod red. R. Jurkowskiego. – T. II)*

Рэцэнзуюцца зборнік дакументаў і матэрыялаў па гісторыі жыцця і дзейнасці Эдварда Вайніловіча – адной з найбольш вядомых постацей гісторыі Беларусі канца XIX – першай трэці XX ст. Раскрываюцца структура і змест зборніка, ацэньваюцца тэматычная паўната апублікаваных у ім матэрыялаў, узровень навуковай апрацоўкі і рэпрэзентатыўнасць кожнага з відаў крыніц. Указваецца на некаторыя хібы, дапушчаныя пры складанні зборніка і выяўленыя падчас яго аналізу – крыніцавая і структурная непаўната, факталагічныя памылкі ў навукова-даведачным апарце, памылковая ацэнка некаторых звестак з мемуараў. Робіцца выснова пра агульны высокі ўзровень выдадзенай кнігі і яе каштоўны ўнёсак у гістарыяграфію гісторыі Беларусі.

НАСЕВІЧ ВЯЧАСЛАЎ ЛЕАНІДАВІЧ, кандыдат гістарычных навук.

«З гісторыі маёнтка Белае – папярэдніка сучаснага Лепеля»

У артыкуле прасочваецца гісторыя маёнтка Белае, на тэрыторыі якога ў канцы XVI ст. быў заснаваны Лепель. Упершыню Белае згадваецца ў 1512 г., але кантэкст дазваляе прасачыць яго гісторыю да сярэдзіны XV ст. паводле ўскосных меркаванняў. Пасля пераходу ва ўласнасць Сапегаў у 1533 г. маёнтка быў падзелены на некалькі частак. Яны зноў былі сабраны на працягу 1590-х гг. Львом Сапегам, які і заснаваў у сваіх уладаннях сучасны Лепель.

Радзюк Аляксандр Рыгоровіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных і лінгвістычных дысцыплін УА «БІП – Універсітэт права і сацыяльна-інфармацыйных тэхналогій. Гродзенскі філіял».

«Незаконная літаратура на землях Беларусі ў першай палове XIX ст.»

Артыкул прысвечаны праблеме так званай «незаконнай літаратуры» на землях Беларусі і Літвы ў першай палове XIX ст. Аўтар дае вызначэнне тэрміну «незаконная літаратура», разглядае яе асноўныя віды, аналізуе спосабы яе стварэння, пранікнення і распаўсюджвання на азначаных тэрыторыях. Адзначаецца важная роля замежных эміграцыйных цэнтраў у гэтай справе. Асобны раздзел працы прысвечаны выяўленню і даследаванню контрмер расійскіх улад па недапушчэнні распаўсюджвання падобнай літаратуры. Артыкул напісаны на падставе архіўных крыніц, якія ў сваёй большасці ўпершыню ўводзяцца ў навуковы ўжытак. У заключэнні даследчык робіць высновы аб той ролі, якую адыгрывала незаконная літаратура ў жыцці адукаванай часткі грамадства беларуска-літоўскіх зямель, і прычынах, па якіх царызм надаваў вялікую ўвагу барацьбе з ёю.

Рындзін Сяргей Мікалаевіч, магістр гістарычных навук, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Вопыт прадстаўлення сістэмы навукова-даведачнага апарату архіваў Расійскай Федэрацыі і шэрагу краін Еўропы ў сетцы Інтэрнэт»

Артыкул прысвечаны замежнаму вопыту стварэння электронных (лічбавых) архіваў і размяшчэння іх у сетцы Інтэрнэт. Асветлены праведзеныя ў некаторых краінах комплексныя працы з архіўнымі крыніцамі, ахарактарызаваны створаныя ў Расійскай Федэрацыі і шэрагу краін Еўропы адзіныя дзяржаўныя даведачна-інфармацыйныя сістэмы з агульным парадкам апісання архіўных крыніц. Адзначаецца, што важнай уласцівасцю распрацаваных сістэм з'яўляецца шырокае выкарыстанне гіпертэкставага фармату, што паскарае аўтаматызаваны пошук. Аўтарам разгледжаны міжнародныя стандарты апісання архіўных дакументаў. Вывучаны вопыт вырашэння ў замежных краінах праблемы дыстанцыйнага доступу да алічбаваных комплексаў архіўных дакументаў.

Сцебурака Анатоль Мікалаевіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы;

Булда Ганна ГЕОРГЕЎНА, кразнаўца, даследчык спадчыны роду Храптовічаў.

«Вяртанне ў Беларусь сямейнай карэспандэнцыі Храптовічаў з палаца ў Шчорсах»

Артыкул прысвечаны нядаўна вернутаму ў Беларусь фрагменту сямейнага архіва Храптовічаў са Шчорсаў, вывезенаму падчас Першай сусветнай вайны ў Германію, які стаў аб'ектам прыватнай добраахвотнай ініцыятывы па рэстытуцыі ў 2020 г. Задачай публікацыі з'яўляецца кароткае апісанне зместу вернутай на радзіму сямейнай карэспандэнцыі Храптовічаў першай паловы XIX ст.

УРУБЛЕЎСКИ ВАДЗІМ ВАЛЕР'ЕВІЧ, кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік сектара навуковай апрацоўкі рукапісаў аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

«Гісторыя і генеалогія насельніцтва вёскі Цялякава (паводле матэрыялаў Нацыянальнага архіўнага фонду Беларусі)»

На падставе матэрыялаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі раскрываецца патэнцыял рэгіянальнай гісторыі ў асвятленні генеалогіі сялянскіх сямей. У гістарычнай частцы працы падзеі разгортваюцца вакол удзелу насельніцтва ў гісторыі свайго населенага пункта, адзначаны факты грамадскай і гаспадарчай штодзённасці, падкрэслены праявы абароны маёмасці і зямельных прэтэнзій. У генеалагічнай частцы даследаваны вытокі трох самых старажытных цялякаўскіх родаў, згаданых яшчэ ў 1710 г. Прапануецца падыход спрошчанай навукова-папулярнай падачы сялянскіх радаводаў са згадкамі асноўных імёнаў, дат і падзей родавай гісторыі як часткі гісторыі мясцовасці.

Яго жс, Рэцэнзія: *Цебурака, У., Цебурака, А. Цебуракаў лёс : гісторыя роду / Усевалад Цебурака, Анатоль Цебурака. – Мінск : Кнігзбор, 2022. – 300 с. : [12] с. іл.*

Рэцэнзуюцца супольнае выданне гісторыкаў Усевалада і Анатоля Цебуракаў, прысвечанае іх радаводу па бацькаўскай лініі. Акцэнтаваецца актуальнасць аўтарскага падыходу ў прэзентацыі фактаграфічнага матэрыялу для навуковай і навукова-папулярнай генеалогіі. Аналізуюцца высновы аб паходжанні прозвішча і яго сувязі з аднайменным населеным пунктам, па якім падобнае прозвішча не фігуруе ў адшуканых дакументах.

ЧАРНЯЎСКИ ФЁДАР ВІКТАРАВІЧ, гісторык і генеалог.

«Заснаванне Менскага Свята-Траецкага жаночага манастыра ў кантэксце фундацыйнай дзейнасці жонкі менскага земскага пісара Марыны Вяжэвіч (1630–1650-я гг.)»

У артыкуле разглядаюцца абставіны заснавання жаночага манастыра пры Свята-Траецкай царкве ў Менску. Адзначаецца, што вялікую ролю ў яго ўтварэнні адыграла ўдава менскага земскага пісара Марына Міхайлаўна

Вяжэвіч (з роду Яцынічаў). У сярэдзіне 1630-х гг. яна зрабіла шчодрыя ахвяраванні на карысць будучага манастыра, затым актыўна ўдзельнічала ў жыцці манастырскай установы, выступала ад яе імя ў судовых працэсах.

ЯЛЁТНАЎ ВІТАЛЬ ІГАРАВІЧ, кандыдат юрыдычных навук, намеснік начальніка кафедры ўпраўлення органамі папярэдняга следства Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі Следчага камітэта Рэспублікі Беларусь.

«Устанаўленне выканаўцаў рукапісных запісаў калекцыі чарнавікоў малюнкаў XVII стагоддзя з фонду «Радзівілы, князі» шляхам комплекснага выкарыстання гістарычных і крыміналістычных ведаў»

У артыкуле адзначаецца важнасць комплекснага падыходу ў вырашэнні задач па ўстанаўленні выканаўцаў гістарычных дакументаў. Разглядаецца прыклад узаемадзення Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі і Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі Следчага камітэта Рэспублікі Беларусь, звязаны з устанаўленнем выканаўцы рукапісных запісаў на асобных дакументах з калекцыі чарнавікоў малюнкаў XVII ст. з фонду «Радзівілы, князі». Паказваецца працэс параўнальнага почырказнаўчага даследавання рукапісных запісаў на дакументах з дадзенай калекцыі з узорамі почырку гетмана Януша Радзівіла. Абгрунтоўваецца выснова аб тым, што частка рукапісных запісаў на дакументах з калекцыі выканана з высокай ступенню верагоднасці Я. Радзівілам.

Резюме

Антонович Зинаида Васильевна, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры источниковедения исторического факультета Белорусского государственного университета.

«Конфессиональное регулирование деятельности органов епархиального управления христианскими церквями на белорусских землях в конце XVIII – начале XX в.»

В статье исследуется реализация функций органов конфессионального управления (Синода, Римско-католической духовной коллегии, Греко-униатской духовной коллегии, Литовского синода, Виленской реформаторской коллегии, Государственной евангелической генеральной консистории) на епархиальном уровне на белорусских землях в конце XVIII – начале XX в. через распорядительную документацию. Помимо компетенций, определенных правительством для органов конфессионального управления, к общим чертам их регуляторной деятельности автор относит соблюдение общегосударственных требований по использованию видового разнообразия распорядительной документации (указов, предписаний и др.) и ее оформлению, подходам к формированию в дела в непосредственно подчиненных учреждениях. В то же время в конфессиональном управлении христианскими церквями в Беларуси существовала канонически и традиционно обусловленная специфика, в том числе опосредованное влияние Папы Римского как главы католических церквей, сравнительно сниженное влияние конфессиональных органов в административно-территориальном управлении евангелических церквей, языковое разнообразие в оформлении распорядительных документов, необходимость и наличие периодической печати для их публикации.

Врублевский Вадим Валерьевич, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник сектора научной обработки рукописей отдела редких книг и рукописей Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси.

«История и генеалогия населения деревни Теляково (по материалам Национального архивного фонда Беларуси)»

На основании материалов Национального архива Республики Беларусь и Национального исторического архива Беларуси раскрывается потенциал региональной истории в освещении генеалогии крестьянских семей. В исторической части работы события развиваются вокруг участия населения в истории своего населенного пункта, отмечены факты общественной и хозяйственной повседневности, подчеркнутые проявлениями защиты имущества и земельных претензий. В генеалогической части исследованы истоки трех

самых древних теляковских родов, упомянутых еще в 1710 г. Предлагается подход упрощенной научно-популярной подачи крестьянских родословных с упоминанием основных имен, дат и событий родовой истории как части истории местности.

Его же, Рецензия: Сцебурака, У., Сцебурака, А. Сцебуракаў лёс : гісторыя роду / Усевалад Сцебурака, Анатоль Сцебурака. – Мінск : Кнігазбор, 2022. – 300 с. : [12] с. іл.

Рецензируется совместное издание историков Всеволода и Анатолия Стебураков, посвященное их родословной по отцовской линии. Оценивается актуальность авторского подхода в презентации фактографического материала для научной и научно-популярной генеалогии. Анализируются выводы о происхождении фамилии и ее связи с одноименным населенным пунктом, по которому похожая фамилия не фигурирует в найденных документах.

Глинский Евгений Станиславович, магистр исторических наук, заместитель заведующего отделом научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Переход бояр на зелянскую службу в Слуцком и Копыльском княжествах в конце XVI – XVII в.»

Структура служилого населения в Слуцком и Копыльском княжествах в конце XVI в. внешне оставалась традиционной, основные его группы составляли зеляне (несшие военную службу) и путные бояре (ответственные за транспортировку грузов и корреспонденции). При этом именно с конца XVI в. начался процесс перехода части бояр на зелянские повинности. Как правило, он происходил посредством перевода всего населения отдельных боярских населенных пунктов на зелянские обязанности. Такое изменение повинностного статуса закреплялось документами, выданными радзивилловской администрацией. Фиксировались и единичные переходы на зелянскую службу. Как результат, на протяжении XVII в. служилое сообщество Слуцкого и Копыльского княжеств становилось более однородным, большинство прежних путных бояр стало исполнять зелянские обязанности.

Голубович Виталий Владимирович, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры гуманитарных наук Гродненского государственного аграрного университета.

«Технический персонал канцелярии Великого Княжества Литовского и источники его содержания во время правления Владислава Вазы (1633–1648 гг.)»

Статья посвящена наименее исследованной категории сотрудников государственной канцелярии Великого Княжества Литовского – ее техническому персоналу (писарям и слугам). На основании распоряжений Владислава Вазы, зафиксированных в книгах записей Метрики ВКЛ за 1633–1648 гг., выявлены имена 15 канцеляристов, большая часть которых в документах называлась писарями. Отмечается, что технический персонал канцелярии

ВКЛ формировался из числа мелкой шляхты, преимущественно католического вероисповедания. Некоторые писари происходили из белорусских земель ВКЛ. Материальное поощрение, на которое могли претендовать низшие сотрудники канцелярии, было тесно связано с опытом и качеством их работы. В условиях дефицита наличных денег главным предметом награды для писарей было движимое и недвижимое имущество, судьба которого зависела от воли монарха.

Елётнов Виталий Игоревич, кандидат юридических наук, заместитель начальника кафедры управления органами предварительного следствия Института повышения квалификации и переподготовки Следственного комитета Республики Беларусь.

«Установление исполнителей рукописных записей коллекции черновигов рисунков XVII века из фонда «Радзивиллы, князья» путём комплексного использования исторических и криминалистических знаний»

В статье отмечается важность комплексного подхода в решении задач по установлению исполнителей исторических документов. Рассматривается пример взаимодействия Национального исторического архива Беларуси и Института повышения квалификации и переподготовки Следственного комитета Республики Беларусь, связанный с установлением исполнителя рукописных записей на отдельных документах из коллекции черновигов рисунков XVII в. из фонда «Радзивиллы, князья». Излагается процесс сравнительного почерковедческого исследования рукописных записей на документах из данной коллекции с образцами почерка гетмана Януша Радзивилла. Обосновывается вывод о том, что часть рукописных записей на документах из коллекции выполнена с высокой степенью вероятности Я. Радзивиллом.

Ерошевич Александр Владимирович, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры экономической истории Белорусского государственного экономического университета.

«Пенсионные выплаты в Минской губернии в конце XVIII в. – начале 1860-х гг.» (по документам Минской казённой палаты)

В статье впервые в современной белорусской историографии поднимается проблема финансирования децентрализованной системы пенсионного обеспечения военных и гражданских служащих на территории Минской губернии с конца XVIII в. и до начала 1860-х гг. На основе многочисленных архивных материалов из фонда Минской казённой палаты Национального исторического архива Беларуси сделана попытка определить в динамике источники, виды, состав и структуру пенсионных выплат, выявить их место и роль в системе государственных расходов.

Король Маргарита Михайловна, кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник отдела научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Проблематика межконфессиональных конверсий на территории Беларуси во второй половине XIX – начале XX в. в современной белорусской историографии»

В современной белорусской историографии значительно возрос интерес к проблеме обращения представителей других конфессий в православие и реакции на него населения. В своих работах исследователи акцентируют внимание на законодательных основах и фактическом осуществлении процедуры конверсии в православие во второй половине XIX в., останавливаются на конкретных регионах, где вопрос межконфессиональных отношений стоял особенно остро, отмечают влияние указа «Об укреплении основ веротерпимости» от 17 апреля 1905 г. на изменение религиозной ситуации в белорусских губерниях, обозначают его последствия.

Крицук Роман Иванович, магистр исторических наук, хранитель коллекции польских монет Кабинета монет и медалей Национального музея в Варшаве.

«Архивные материалы Национального музея в Варшаве и их потенциал для проведения исследований по истории нумизматики Беларуси»

Рассматриваются и анализируются архивные нумизматические материалы 1930-х гг. из нумизматических кабинетов Государственной коллекции искусства и Национального музея в Варшаве. Это фрагменты переписки государственных организаций, инвентарные записи и черновые описи кладов, обнаруженных на территории современных Беларуси, Литвы и Украины. Благодаря обнаруженным материалам можно проследить работу польских организаций по охране нумизматического наследия, восстановить и ввести в научный оборот неопубликованные клады довоенного периода. Особую ценность представляют черновики описей кладов, позволяющие не только восстановить факт нахождения клада, но и полностью реконструировать его состав, как, например, кладов из деревень Великая Свобода и Хмелево.

Лаврик Юрий Николаевич, ведущий научный сотрудник Национального исторического музея Республики Беларусь.

«Кириллические манускрипты XV – первой половины XVI в. в коллекции «Рукописные книги» Национального исторического музея Республики Беларусь»

В статье дается кодикологическое описание рукописных книг XV – первой половины XVI в. из собраний Национального исторического музея Республики Беларусь. Автор делает попытку выяснить время и место создания манускриптов, а также уточнить обстоятельства их бытования.

Лукашевич Андрей Михайлович, доктор исторических наук, профессор кафедры истории Беларуси нового и новейшего времени Белорусского государственного университета.

«Военно-административная деятельность витебского гражданского губернатора Карла Лешерна в июле 1812 – феврале 1813 г. (по материалам Российского государственного военно-исторического архива)»

В статье анализируется военно-административная деятельность витебского гражданского губернатора К. Лешерна фон Герцфельда (1761–1818) во время войны 1812 г. Раскрываются обязанности, возложенные на него в условиях военного времени (сбор разведывательных данных, организация провиантского обеспечения войск, проведение рекрутских наборов, поддержание порядка на подконтрольных территориях). Отмечается, что в экстремальных условиях К. Лешерн действовал быстро и инициативно. Это позволило сохранить управляемость во время войны в ряде уездов губернии, подконтрольных 1-му отдельному корпусу графа Петра Витгенштейна.

ЛЮБАЯ АЛЁНА АЛЕКСАНДРОВНА, кандидат исторических наук, ведущий архивист отдела информационно-поисковых систем Национального исторического архива Беларуси.

«Духовенство мечетей Минской губернии в конце XVIII – начале XX в.: попытка реконструкции персонального состава»

В статье представлены сведения о персональном составе мусульманского духовенства, служившего в мечетях, которые находились на территории Минской губернии в период вхождения Беларуси в состав Российской империи, а также в этих же приходах в последние десятилетия существования Речи Посполитой. Основным источником исследования, в условиях отсутствия мусульманских метрических книг, являются метрические выписи, представлявшие в Минское дворянское депутатское собрание для подтверждения родственных связей. В них практически всегда указывались имена имамов, которые утверждали тот или иной документ и совершали обряд имянаречения. Также важным информационным источником являются сведения, собиравшиеся Минским губернским статистическим комитетом во второй половине XIX в. и эпизодически печатавшиеся в «Памятных книжках Минской губернии». Собранные сведения представлены в виде таблицы, структурированной по номинально-хронологическому принципу.

МАКАРОВ МАКСИМ ДМИТРИЕВИЧ, кандидат исторических наук, заместитель директора Национального исторического архива Беларуси.

«Рыночная площадь Витебска во второй половине XVI – начале XVIII в.»

В статье на основании широкого круга письменных источников рассмотрена планировка и застройка Рыночной площади на Взгорском посаде Витебска в период до середины XVIII в. Прослежено развитие системы улиц (Великая, Богородицкая, Подвинская) и заулков, на пересечении которых функционировал рынок. Застройка Рыночной площади второй половины XVI – начала XVIII в. рассмотрена в следующем порядке: комплекс гостиного двора и ратуши; восточная сторона улицы Великой и ряды рыночных лавок; западная часть площади. Определено, что первым кирпичным зданием на витебском рынке был дом бурмистра Степана Петровича, возведенный в конце 1640-х гг. Предложена локализация почти забытых в наше время церквей

Спасо-Преображенской и Святого Николая, которые в изучаемый период размещались на Рыночной площади.

ЕГО ЖЕ, ЛАТУШКИН АНДРЕЙ НИКОЛАЕВИЧ, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры источниковедения исторического факультета Белорусского государственного университета.

«Карта Инфлянтов 1560 г. из фондов Национального исторического архива Беларуси»

В статье впервые вводится в научный оборот интересный памятник военной картографии ВКЛ XVI в. – схематичная рукописная карта Инфлянтов, составленная на начальном этапе Инфлянтской войны (1558–1583 гг.), которая хранится в фонде 694 «Радзивиллы, князья» Национального исторического архива Беларуси. Подробно рассмотрены содержание и обстоятельства появления документа. Установлено, что карта была создана в 1560 г. в окружении одного из командующих войсками ВКЛ в Инфлянтах – каштеляна полоцкого, старосты пропойского и чечерского Юрия Николаевича Зеновича. На сегодняшний момент рассмотренный документ может считаться самым старым сохранившимся памятником военной картографии ВКЛ (ранее на эту роль претендовал план осады замка Ула войсками ВКЛ 1568 г.) и поэтому, несомненно, требует дальнейшего тщательного изучения.

МАТВЕЙЧИК ДМИТРИЙ ЧЕСЛАВОВИЧ, кандидат исторических наук, заведующий отделом научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Историография восстания 1863–1864 гг. на территории Беларуси в Литовской ССР (1944–1991 гг.)»

В статье рассматривается вклад литовских историков послевоенного периода в разработку проблематики восстания на территории Беларуси или аспектов, общих для белорусской и литовской историографических традиций. Анализируются работы, изданные в вышеназванный период, определяются их основные достижения, характеризуется вклад отдельных исследователей. На основании сравнения с предыдущим – довоенным – периодом делается вывод об источниковедческом перевороте в исследованиях, когда в научный оборот было введено большое количество ранее неиспользованных источников, в первую очередь, архивных, а также о выходе в целом литовской историографии восстания на новый уровень развития. Также определяются вненаучные, преимущественно политические факторы, повлиявшие на развитие исторических исследований.

Его же. Рецензия: Umysl miał jasny i serce miłujące: Edward Woyniłłowicz w dokumentach i materiałach / wybór, opracowanie, wstęp i przypisy: R. Jurkowski. – Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2021. – 744 s. – (Źródła do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej / Pod red. R. Jurkowskiego. – T. II)

Рецензируется сборник документов и материалов по истории жизни и деятельности Эдварда Войниловича – одной из наиболее известных фигур в

истории Беларуси конца XIX – первой трети XX в. Раскрываются структура и содержание сборника, оцениваются тематическая полнота опубликованных в нем материалов, уровень научной обработки и репрезентативность каждого из видов источников. Указывается на некоторые недочеты, допущенные при составлении сборника и выявленные во время его анализа – источниковая и структурная неполнота, фактологические ошибки в научно-справочном аппарате, ошибочная оценка некоторых сведений из мемуаров. Делается вывод об общем высоком уровне изданной книги и ее ценном вкладе в историографию истории Беларуси.

Носевич Вячеслав Леонидович, кандидат исторических наук.

«Из истории имения Белое – предшественника современного Лепеля»

В статье прослеживается история имения Белое, на территории которого в конце XVI в. был основан Лепель. Впервые Белое упоминается в 1512 г., но контекст позволяет проследить его историю до середины XV в. по косвенным соображениям. После перехода в собственность рода Сапегов в 1533 г. имение было разделено на несколько частей. Они были вновь собраны на протяжении 1590-х гг. Львом Сапегой, который и основал в своих владениях современный Лепель.

Радюк Александр Григорьевич, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры социально-гуманитарных и лингвистических дисциплин УО «БИП – Университет права и социально-информационных технологий. Гродненский филиал».

«Незаконная литература на землях Беларуси в первой половине XIX в.»

Статья посвящена проблеме так называемой «незаконной литературы» на землях Беларуси и Литвы в первой половине XIX в. Автор дает определение термину «незаконная литература», рассматривает ее основные виды, анализирует пути ее создания, проникновения и распространения на этих территориях. Отмечается важная роль зарубежных эмиграционных центров в этом вопросе. Отдельный раздел работы посвящен выявлению и исследованию контрмер российских властей по недопущению распространения подобной литературы. Статья написана на основе архивных источников, большинство из которых вводится в научный оборот впервые. В заключении исследователь делает выводы о роли незаконной литературы в жизни образованной части общества на белорусско-литовских землях и причинах, по которым царизм уделял борьбе с ней большое внимание.

Рындин Сергей Николаевич, магистр исторических наук, ведущий научный сотрудник отдела научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Опыт представления системы научно-справочного аппарата архивов Российской Федерации и ряда стран Европы в сети Интернет»

Статья посвящена зарубежному опыту создания электронных (цифровых) архивов и размещения их в сети Интернет. Освещены проведенные в некоторых странах комплексные работы с архивными источниками, охарактеризованы созданные в Российской Федерации и ряде стран Европы единые государственные справочно-информационные системы с общим порядком описания архивных источников. Отмечается, что важным свойством разработанных систем является широкое использование гипертекстового формата, ускоряющего автоматизированный поиск. Автором рассмотрены международные стандарты описания архивных документов. Изучен опыт решения в зарубежных странах проблемы дистанционного доступа к оцифрованным комплексам архивных документов.

СТЕБУРАКА АНАТОЛИЙ НИКОЛАЕВИЧ, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры историко-культурного наследия Беларуси Республиканского института высшей школы;

Булда Анна Георгиевна, краевед, исследователь наследия рода Хрептовичей.

«Возвращение в Беларусь семейной корреспонденции Хрептовичей из дворца в Щорсах»

Статья посвящена возвращенному в Беларусь фрагменту семейного архива Хрептовичей из Щорсов, вывезенному во время Первой мировой войны в Германию, который стал объектом частной добровольной инициативы по реституции в 2020 г. Задачей публикации является краткое описание содержания возвращенной на родину семейной корреспонденции Хрептовичей первой половины XIX в.

ЧЕРНЯВСКИЙ ФЁДОР ВИКТОРОВИЧ, историк и генеалог.

«Основание Минского Свято-Троицкого женского монастыря в контексте фондуционной деятельности жены минского земского писаря Марины Вяжевич (1630–1650-е гг.)»

В статье рассматриваются обстоятельства основания женского монастыря при Свято-Троицкой церкви в Минске. Отмечается, что большую роль в его создании сыграла вдова минского земского писаря Марина Михайловна Вяжевич (из рода Яцныничей). В середине 1630-х гг. она сделала щедрые пожертвования в пользу будущего монастыря, затем активно участвовала в жизни обители, выступала от ее имени в судебных процессах.

Summary

ANTANOVICH ZINAIDA, PhD in History, Associate Professor, Department of Source Studies, Faculty of History, Belarusian State University.

«Confessional regulation of the activities of the bodies of the diocesan administration of Christian churches in the Belarus in the late 18th – early 20th centuries»

The article examines the implementation of the functions of confessional governing bodies (the Synod, Roman Catholic Ecclesiastical Collegium, Greek Uniate Ecclesiastical Collegium, Lithuanian Synod, Vilensis Calvinist Collegium, State Evangelical General Consistory) at the diocesan level in the Belarusian lands in the late 18th – early 20th centuries. In addition to the functions defined by the government for the bodies of confessional administration, the general features of their regulatory activities include compliance with national requirements for the use of species diversity of administrative documentation (decrees, instructions, etc.) and its execution, approaches to the formation of cases in directly subordinate institutions. At the same time, in the confessional administration of Christian churches in Belarus, there were canonically and traditionally determined specifics, including the indirect influence of the Pope of Rome as the head of the Catholic Churches, the relatively reduced influence of confessional bodies in the administrative-territorial administration of Evangelical churches, linguistic diversity in the design of administrative documents, the need and availability of periodicals for their publication.

CHARNIAUSKI FIODAR, historian and genealogist.

«Foundation of Minsk Holy Trinity women's monastery in the context of funding activities of the wife of Minsk district administrative clerk Maryna Viaževič (1630–1650)»

The article discusses the circumstances of the founding of a convent at the Holy Trinity Church in Minsk. It is noted that the widow of the Minsk district administrative clerk Maryna Michajlaŭna Viaževič (from the Jacynič family) played a big role in its creation. In the middle of the 1630s she made generous donations in favor of the future monastery, then actively participated in the life of the convent, acted on behalf of the monastery in lawsuits.

HALUBOVICH VITAL, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Humanities, Hrodna State Agrarian University.

«The technical staff of the Office of the Grand Duchy of Lithuania and the sources of its maintenance during the reign of Uladzislaw Vasa (1633–1648)»

The article examines the least studied category of employees of the State Chancellery of the Grand Duchy of Lithuania, the technical staff: clerks and servants. On the basis of the orders of Uladzislau Vaza, entered in the books of records of the Metric Grand Duchy of Lithuania, 1633–1648, the names of 15 clerks were revealed, most of them were called the clerks in the documents. The technical staff of the office of the Grand Duchy of Lithuania was formed of the gentry, mainly Catholics. Some clerks of the chancery came from the Belarusian lands of the Grand Duchy of Lithuania. The financial incentives that the lower office staff could claim were closely related to their experience and quality of the work. Because of the cash shortage the main financial incentives for the clerks was movable and real property, the fate of which depended on the monarch's will.

HLINSKI JAUHIEN, MA in History, Deputy Head, Department of Science Research and Publication, National Historical Archives of Belarus.

«Transfer of bajars to ziemianie service in Sluck and Kapył principalities at the end of 16–17th centuries»

The structure of the service population in the Sluck and Kapył principalities at the end of the 16th century outwardly remained traditional, its main groups were ziemianie (who served in the military) and bajars (responsible for the transportation of goods and correspondence). At the same time, from the end of the 16th century the process of transition of part of the bajars to ziemianie duties began. As a rule, it took place through the transfer of the entire population of bajar settlements to ziemianie duties. Such a change in duty status was secured by documents issued by the Radziwiłł administration. Individual transitions to the ziemianie service were also recorded. As a result, during the 17th century the service community of the Sluck and Kapył principalities became more homogeneous, most of the bajars began to perform ziemianie duties.

KAROL MARHARYTA, PhD in History, Leading Researcher of the Scientific Publishing Department of the National Historical Archives of Belarus.

«The problematic of interfaith conversions on the territory of Belarus in the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries in modern Belarusian historiography»

In modern Belarusian historiography, interest in the problem of conversion to Orthodoxy and the reaction of the population to it has significantly increased. In their works researchers focus on the legislative framework and the actual implementation of the procedure for converting to Orthodoxy in the second half of the 19th century, dwell on specific regions where the issue of interfaith relations was particularly acute, note the influence of the Decree of April 17, 1905 on changing the religious situation in the Belarusian provinces, outline its consequences.

KRYTSUK RAMAN, MA in History, the keeper of the collection of Polish coins, Cabinet of Coins and Medals, National Museum in Warsaw.

«Archival materials of the National Museum in Warsaw and their potential for conducting research on the history of Belarusian numismatics»

The article examines and analyzes the archival numismatic materials of the 1930s from the numismatic cabinets of the State Art Collections and the National Museum in Warsaw. These are fragments of correspondence of state organizations, inventory records and draft inventories of hoards found in modern Belarus, Lithuania and Ukraine. Thanks to the discovered materials it is possible to trace the work of Polish organizations for the protection of numismatic heritage, to restore and put into scientific circulation unpublished hoards found before the Second World War. Especially valuable are draft inventories of hoards, which allow not only to restore the fact of finding the hoard, but to completely reconstruct its composition, as for example with the hoards from the villages Vialikaja Slabada and Chmielieva.

LAURYK JURY, Leading Researcher, National Historical Museum of Republic of Belarus.

«Cyrillic Manuscripts of 15 – first half of 16th century in the Funds of the National Historical Museum of Republic of Belarus»

The article contains codicological descriptions of Cyrillic manuscripts of 16th century from the National Historical Museum of Republic of Belarus's Manuscripts Collection. The author also tries to make clear circumstances of these books using.

LIUBAYA ALIONA, PhD in History, Leading Archivist, Department of Information Retrieval Systems, National Historical Archives of Belarus.

«The clergy of the Minsk province mosques in the late 18th and early 20th centuries: an attempt to reconstruct the staff»

The article presents information about the personnel of the Muslim clergy who served in the mosques located on the territory of the Minsk province during the period when Belarus became part of the Russian Empire, as well as in the same parishes in the last decades of the existence of the Commonwealth of Nations. In the absence of Muslim metric books, the main sources for us are the metric extracts that were submitted to the MDDS to confirm kinship relationships. In them the name of the signaturer, who assured the document and very often the name of the signaturer, who performed the azan rite, was indicated almost always. Also an important source of information is the information collected by the Minsk Provincial Statistical Committee in the second half of the 19th century and sporadically published in the «Memorial Books of the Minsk Province». The collected information is presented in the form of a table structured according to the nominal-chronological principle.

LUKASHEVICH ANDREI, Dr hab. in History, Professor, Department of Modern and Contemporary History of Belarus, Faculty of History, Belarusian State University.

«Military-administrative activities of Viciebsk civil governor Karl Löschern in July 1812 – February 1813 (based on the materials of the Russian State Military Historical Archive)»

The article analyzes the military-administrative activity of Viciebsk civilian governor K. Löschern von Herzfeld (1761–1818) during the war of 1812. The duties assigned to him in wartime conditions are revealed (gathering of intelligence data, organization of provisions troops, holding recruitment drives, maintaining order in controlled territories). It is noted that in extreme conditions, K. Löschern acted quickly and proactively. This made it possible to maintain control during the war in a number of counties of the province under the control of the 1st Separate corps of Count Piotr Wittgenstein.

MAKARAU MAKSIM, PhD in History, Deputy Director, National Historical Archives of Belarus.

«The Rynkavaja plošča in Viciebsk in the second half of the 16th – beginning of the 18th century»

The article based on a wide range of written sources and considers the layout and development of the Rynkavaja plošča in Viciebsk's Uzhorski Pasad in the period up to the middle of the 18th century. The development of the system of streets (Vialikaja, Baharodzickaja, Padzvinskaja) and side streets, at the intersection of which the market functioned, was traced. The development of the Rynkavaja plošča in the second half of the 16th – early 18th centuries considered in the following order: the complex of the Hotel Yard and the City Hall; the east side of Vialikaja Street and the rows of market shops; western part of the square. It has been determined that the first brick building in the Viciebsk market was the house of mayor Sciapan Piatrovič, erected in the late 1640^s. The localization of the churches of the Transfiguration of the Savior and St. Nicholas, almost forgotten in our time, which in this period were located on the Rynkavaja plošča, is proposed.

HE IS; LATUSHKIN Andrei, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of Source Study Department, Faculty of History, Belarusian State University.

«Map of Livonia (1560) from the funds of the National Historical Archives of Belarus»

The article introduces for the first time into scientific circulation an interesting monument of military cartography of the GDL of the 16th century – a sketchy handwritten map of Livonia, compiled at the initial stage of the Livonian War (1558–1583), which is stored in fund 694 «Radziwiłłs, Princes» of the National Historical Archives of Belarus. The content and circumstances of the appearance of the document are considered in detail. It has been established that the map was created in 1560 in the entourage of one of the commanders of the GDL troops in Livonia – castellan of Polack, headman of Prapojsk and Čačersk Jury Mikalajevič Zianovič (Zenowicz). The reviewed document can be considered the oldest surviving monument of military cartography of the GDL (previously, this role was claimed by the plan for the siege of the castle of Ula by the troops of the GDL in 1568) and therefore undoubtedly requires further painstaking study.

MATVEICHYK DZMITRY, PhD in History, Head of the Department of Science Research and Publication, National Historical Archives of Belarus.

«The historiography of the uprising of 1863–1864 on the territory of Belarus in Lithuanian SSR (1944–1991)»

The article examines the contribution of Lithuanian historians of the post-war period to the development of the issues of the uprising in the territory of Belarus or aspects common to Belarusian and Lithuanian historiographical traditions. The studies published during the aforementioned period are analyzed, their main achievements are determined, and the contribution of individual researchers is characterized. On the basis of the comparison with the previous – pre-war – period, the author makes the conclusion about a source-study revolution in research, when a large number of previously unused sources, primarily archival, were put into scientific use, as well as about the fact that the Lithuanian historiography of the uprising has reached a new level of development. Non-scientific, mainly political factors that influenced the development of historical research are also determined.

He is, Review: Umysł miał jasny i serce miłujące: Edward Woyniłłowicz w dokumentach i materiałach / wybór, opracowanie, wstęp i przypisy:

R. Jurkowski. – *Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2021. – 744 s. – (Źródła do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej / Pod red. R. Jurkowskiego. – T. II)*

The author reviews the collection of documents and materials on the history of life and activities of Edvard Vajnilovič (Edward Wojniłowicz) – one of the most famous figures in the history of Belarus of the late 19th – first third of the 20th centuries – is reviewed. The structure and content of the collection are revealed, the thematic completeness of the materials published in it, the level of scientific processing and the representativeness of each type of source are evaluated. The review shows some mistakes made during the compilation of the collection and revealed during its analysis – source and structural incompleteness, factual errors in the information retrieval system, erroneous assessment of some information from the memoirs. The author makes a conclusion about high level of the published book and its valuable contribution to the historiography of the history of Belarus.

NASEVICH VIACHASLAU, PhD in History.

«From the history of the Bielaje estate, the predecessor of the modern Liepieļ»

The article traces the history of the Bielaje estate, on the territory of which Liepieļ was founded at the end of the 16th century. Bielaje was first mentioned in 1512, but the context allows us to trace its history to the middle of the 15th century for indirect reasons. After passing into the ownership of the Sapieha family in 1533, the estate was divided into several parts. They were reassembled during the 1590s by Lieū Sapieha, who founded present Liepieļ in his possessions.

RADZIUK ALIAKSANDR, PhD in History, Associated Professor, Associate Professor of the Department of Sociol, Humanitarian and Linguistic Disciplines of BIP – University of Law and social-information technologies. Hrodna branch.

«Illegal literature in Belarus in the first half of the 19th century»

The article deals with the problem of so-called «illegal literature» at the territories of modern Belarus and Lithuania in the first half of the 19th century. First of all the author gives the definition of the term «illegal literature», then he depicts its main types, analyzes the ways it was issued, delivered and spread within the mentioned territories. Great role in these processes belonged to migration centres (especially in France). The author also reveals and put under analazise countermeasures of Russian authorities which were aimed to prevent penetration of illegal literature within boarders of the Russian Empire. Summing up the author makes conclusions about the role of the illegal literature and the reasons why the Russian officials did their best to protect their boarders from its penetration.

RYNDIN SERGEY, MA in History, Leading Researcher, Department of Research and Publication Activities of the National Historical Archive of Belarus.

«Experience of presenting the system of collection of finding aids of the archives of the Russian Federation and some countries of the Europe on the Internet»

The article is devoted to the foreign experience of creating electronic (digital) archives and placing them on the Internet. The comprehensive work with archival sources carried out in a number of countries is highlighted, the unified state reference and information systems created in the Russian Federation and some countries of the Europe with a common procedure for describing archival sources are characterized. It is noted that an important property of the developed systems is the widespread use of hypertext format, which accelerates automated search. The author considers international standards for the description of archival documents. The experience of solving the problem of remote access to digitized complexes of archival documents in foreign countries has been studied.

STSEBURAKA ANATOL, PhD in History, Chairs of Historical and Cultural Heritage of Belarus, National Institute For Higher Education;

BULDA HANNA, local historian, researcher of the heritage of the Chrapтовиč family.

«The return of the Chrapтовиč family correspondence to Belarus»

The article is devoted to a fragment of the Khraptovich family archive from Shchorsy that was recently returned to Belarus. Taken to Germany during the First World War, it became the object of a private voluntary initiative for restitution in 2020. The purpose of the publication is a brief description of the Khraptovich family correspondence contents of the first half of the XIX century returned to their homeland.

URUBLEUSKI VADZIM, PhD in History, Senior Researcher of Scientific Processing of Manuscripts, Department of Rare books and Manuscripts, The Yakub Kolas Central Scientific Library of National Academy of Sciences of Belarus.

«History and genealogy of the population of the village Cialiakava (based on the materials of the National Historical Archives of Belarus)»

Based on the materials of National Archives of the Republic of Belarus and National Historical Archives of Belarus, the potential of regional history in the consecration of the genealogy of peasant families is demonstrated. In the historical part, events develop around the participation of the population in the history of their locality, facts of social and economic everyday life are noted, emphasized by manifestations of property protection and land claims. In the genealogical part, the origins of the three most ancient Telyak families mentioned back in 1710 are investigated. The approach of simplified popular science presentation of peasant pedigrees with the mention of the main names, dates and events of ancestral history as part of the history of the locality is proposed.

*He is, Review: **Сцебурака, У., Сцебурака, А.** Сцебуракаў лёс : гісторыя роду / Усевалад Сцебурака, Анатоль Сцебурака. – Мінск : Кнігазбор, 2022. – 300 с. : [12] с. іл.*

(Scieburaka, U., Scieburaka, A. Scieburakaŭ lios : historyja rodu / Usievalad Scieburaka, Anatol Scieburaka. – Minsk : Knihazbor, 2022. – 300 s. : [12] s. il)

A joint publication of historians Usievalad and Anatol Scieburaka, devoted to their paternal lineage, is being reviewed. The relevance of the author's approach in the presentation of factual material for scientific and popular science genealogy is assessed. Conclusions on the origin of the surname and its connection with the settlement of the same name are analyzed, according to which such a surname does not appear in the found documents.

YALIOTNAU VITALI, PhD in Law, deputy head of the Department management of the Preliminary investigation institute for advanced training and retraining of the Investigative Committee of the Republic of Belarus.

«Identifying the performers of handwritten recordings of the collection of draft drawings of the 17th century from the «Radziwills, princes» holding through the integrated use of historical and forensic knowledge»

The article notes the importance of an integrated approach in solving the problems of identifying the executors of historical documents. An example of interaction between the National Historical Archives of Belarus and the Institute for Advanced Studies and Retraining of the Investigative Committee of the Republic of Belarus, associated with the identification of the executor of handwritten notes on individual documents from the collection of draft drawings of the 17th century, is considered from the «Radziwills, princes» holding. The process of comparative handwriting study of handwritten notes on documents from this collection with handwriting samples of Hetman Janusz Radziwill is outlined. The conclusion is substantiated that some of the handwritten notes on documents from the collection were made with a high degree of probability by J. Radziwill.

YERASHEVICH ALIAKSANDR, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic History of the Belarusian State Economic University.

«Pension payments in the Minsk province at the end of the 18th century to the beginning of the 1860s»

For the first time in modern Belarusian historiography, the article raises the problem of financing a decentralized pension system for military and civil servants in the territory of the Minsk province from the end of the 18th to the beginning of the 1860^s. On the basis of numerous archival materials from the fund of the Minsk Treasury Chamber of the National Historical Archive of Belarus, an attempt has been made to determine the sources, types, composition and structure of the pension payments in dynamics, to identify their place and role in the system of public expenditures.

Змест

АРХІВАЗНАЎСТВА

Р. І. Крыцук

Архіўныя матэрыялы Нацыянальнага музея ў Варшаве і іх патэнцыял для правядзення даследаванняў па гісторыі нумізматыкі Беларусі 5

ПУБЛІКАЦЫЯ І АРХЕАГРАФІЧНАЯ АПРАЦОЎКА АРХІЎНЫХ ДАКУМЕНТАЎ

М. Д. Макараў, А. М. Латушкін

Карта Інфлянтаў 1560 г. з фондаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі 15

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

А. М. Сцебурака, Г. Г. Булда

Вяртанне ў Беларусь сямейнай карэспандэнцы Храптовічаў з палаца ў Шчорсах 21

В. И. Елётнов

Установление исполнителей рукописных записей коллекции черновиков рисунков XVII века из фонда «Радзивиллы, князя» путём комплексного использования исторических и криминалистических знаний 32

А. У. Ерашэвіч

Пенсійныя выплаты ў Мінскай губерні ў канцы XVIII ст. – пачатку 1860-х гг. (паводле дакументаў Мінскай казённай палаты) 46

Ю. М. Лаўрык

Кірылічныя манускрыпты XV – першай паловы XVI ст. у калекцыі «Рукапісныя кнігі» Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь 56

А. М. Лукашэвіч

Военно-административная деятельность витебского гражданского губернатора Карла Лешерна в июле 1812 – феврале 1813 г. (по материалам Российского государственного военно-исторического архива) 72

НАВУКОВА-ДАВЕДАЧНЫ АПАРАТ*С. Н. Рындін*

Опыт представления системы научно-справочного аппарата архивов
Российской Федерации и ряда стран Европы в сети Интернет. 82

ГІСТОРЫЯ*З. В. Антановіч*

Канфесійнае рэгуляванне дзейнасці органаў епархіяльнага кіравання
хрысціянскіх цэркваў на беларускіх землях
у канцы XVIII – пачатку XX ст. 95

В. У. Галубовіч

Тэхнічны персанал канцылярыі Вялікага Княства Літоўскага і
крыніцы яго ўтрымання ў час праўлення Уладзіслава Вазы
(1633–1648 гг.) 107

Я. С. Глінскі

Пераход баяр на зямлянскую службу
ў Слуцкім і Капыльскім княствах у канцы XVI – XVII ст. 117

А. А. Любая

Духовенство мечетей Минской губернии
в конце XVIII – начале XX в.:
попытка реконструкции персонального состава. 130

М. Д. Макараў

Рынкавая плошча Віцебска ў другой палове XVI – пачатку XVIII ст. . . 146

В. Л. Насевіч

З гісторыі маёнтка Белае – папярэдніка сучаснага Лепеля 166

А. Р. Радзюк

Нелегальная літаратура на землях Беларусі
ў першай палове XIX ст. 185

Ф. В. Чарняўскі

Заснаванне Менскага Свята-Траецкага жаночага манастыра
ў кантэксте фундацыйнай дзейнасці жонкі менскага
земскага пісара Марыны Вяжэвіч (1630–1650-я гг.). 201

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ*М. М. Кароль*

Праблематыка міжканфесійных канверсій на тэрыторыі Беларусі
ў другой палове XIX – пачатку XX ст.
у сучаснай беларускай гістарыяграфіі 211

Д. Ч. Матвейчык

Гістарыяграфія паўстання 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі
ў Літоўскай ССР (1944–1991 гг.) 222

ГЕНЕАЛОГІЯ

В. В. Урублеўскі

Гісторыя і генеалогія насельніцтва вёскі Цялякава
(паводле матэрыялаў Нацыянальнага архіўнага фонду Беларусі) 239

РЭЦЭНЗІ І ВОДГУКІ

Сцебурака, У., Сцебурака, А. Сцебуракаў лёс : гісторыя роду. –
Мінск : Кнігазбор, 2022. – 300 с. : [12] с. іл. (*В. В. Урублеўскі*). 252

Umysł miał jasny i serce miłujące: Edward Woyniłłowicz w dokumentach
i materiałach / wybór, opracowanie, wstęp i przypisy: *R. Jurkowski*. –
Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2021. –
744 s. – (Źródła do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej / Pod red.
R. Jurkowskiego. – Т. II). (*Д. Ч. Матвейчык*) 257

IN MEMORIAM

Д. Ч. Матвейчык

Памяці Вялікага Гісторыка:
Адам Іосіфавіч Мальдзіс (07.08.1932–03.01.2022) 264

Д. В. Лісейчыкаў, М. Т. Скіданова

Памяці калегі і настаўніцы:
Галіна Яўгенаўна Акуловіч (30.08.1957–23.09.2022) 267

Рэзюмэ 269

Резюме 277

Summary 285

Правілы для аўтараў «Архіварыуса» 293

Guidelines for authors of «Archivarius» 295

Table of Contents

ARCHIVAL SCIENCE

R. Krytsuk

Archival materials of the National Museum in Warsaw and their potential for conducting research on the history of Belarusian numismatics 5

PUBLICATION AND PROCESSING OF ARCHIVAL RECORDS

M. Makarau, A. Latushkin

Map of Livonia (1560) from the funds of the National Historical Archives of Belarus 15

SOURCE STUDIES

A. Stseburaka, H. Bulda

The return of the Chraptovič family correspondence to Belarus 21

V. Yalioṭnau

Identifying the performers of handwritten recordings of the collection of draft drawings of the 17th century from the «Radziwills, princes» holding through the integrated use of historical and forensic knowledge . . . 32

A. Yerashevich

Pension payments in the Minsk province at the end of the 18th century to the beginning of the 1860^s 46

J. Lauryk

Cyrillic Manuscripts of 15 – first half of 16th century in the Funds of the National Historical Museum of Republic of Belarus 56

A. Lukashevich

Military-administrative activities of Viciebsk civil governor Karl Löschern in July 1812 – February 1813 (based on the materials of the Russian State Military Historical Archive). 72

REFERENCE APPARATUS

S. Ryndin

Experience of presenting the system of collection of finding aids of the archives of the Russian Federation and some countries of the Europe on the Internet 82

HISTORY*Z. Antanovich*

Confessional regulation of the activities of the bodies
of the diocesan administration of Christian churches in the Belarus
in the late 18th – early 20th centuries. 95

V. Halubovich

The technical staff of the Office of the Grand Duchy of Lithuania
and the sources of its maintenance during the reign of Uladzislau Vasa
(1633–1648). 107

J. Hlinski

Transfer of bajars to ziemianie service in Sluck and Kapył principalities
at the end of 16–17th centuries 117

A. Liubaya

The clergy of the Minsk province mosques in the late 18th
and early 20th centuries: an attempt to reconstruct the staff. 130

M. Makarau

The Rynkavaja plošča in Viciebsk in the second half of the 16th –
beginning of the 18th century 146

V. Nasevich

From the history of the Bielaje estate,
the predecessor of the modern Liepiel 166

A. Radziuk

Illegal literature in Belarus in the first half of the 19th century 185

F. Charniauski

Foundation of Minsk Holy Trinity women’s monastery
in the context of funding activities of the wife of Minsk district
administrative clerk Maryna Viaževič (1630–1650) 201

HISTORIOGRAPHY*M. Karol*

The problematic of interfaith conversions on the territory of Belarus
in the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries
in modern Belarusian historiography 211

D. Matveichyk

The historiography of the uprising of 1863–1864
on the territory of Belarus in Lithuanian SSR (1944–1991) 222

GENEALOGIE*V. Urubleuski*

History and genealogy of the population of the village Cialiakava
(based on the materials of the National Historical Archives of Belarus) . . . 239

REVIEWS

Scieburaka, U., Scieburaka, A. Scieburakaŭ lios : historyja rodu /
Usievalad Scieburaka, Anatol Scieburaka. – Minsk : Knihazbor, 2022. –
300 s. : [12] s. il (*V. Urubleuski*) 252

Umysł miał jasny i serce miłujące: Edward Woyniłłowicz w dokumentach
i materiałach / wybór, opracowanie, wstęp i przypisy: *R. Jurkowski*. –
Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2021. –
744 s. – (Źródła do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej /
Pod red. R. Jurkowskiego. – T. II) (*D. Matveichyk*) 257

IN MEMORIAM*D. Matveichyk*

In memory of the Great Historian:
Adam Maldzis (07.08.1932–03.01.2022) 264

D. Liseichykau, M. Skidanava

In memory of The Colleague and Mentor:
Halina Akulovich (30.08.1957–23.09.2022) 267

Summary 285

Guidelines for authors of «Archivaryus» 295

Архіварыус: зб. навук. паведамл. і арт. ; вып. 20 / рэдкал.: В. Ф. Голубеў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : НГАБ, 2022. – 304 с., іл.

ISSN 2225-4412.

Нацыянальным гістарычным архівам Беларусі падрыхтаваны дваццаты выпуск штогодніка «Архіварыус». На яго старонках асвятляецца шырокае кола пытанняў гісторыі, архівазнаўства, археаграфіі, крыніцазнаўства і іншых спецыяльных гістарычных дысцыплін. У навуковы ўжытак уводзіцца шэраг новых, раней невядомых дакументаў і фактаў.

Прызначаецца архівістам, гісторыкам, краязнаўцам і ўсім, хто цікавіцца старонкамі мінуўшчыны Беларусі.

УДК [930.22+94(476)«15/19»(082)]

ББК 79.3(Бел)+63.3(4Бел)41